

Dimitrije Čeranić*

SVOJERUČNI TESTAMENT

SAŽETAK

U radu se govori o svojeručnom testamentu kao jednom od najčešćih oblika zavještanja. Autor navodi većinu nedoumica koje se pojavljuju u teoriji i praksi u vezi sa formom olografskog testamenta. Primjenom naučnih metoda, kritički su analizirani stavovi više pravnih teoretičara, zakonodavstva država nastalih na tlu SFRJ, kao i normativna rješenja nekoliko evropskih zemalja i SAD. U zaključku, autor naglašava da bi trebalo reformisati pravne propise kojima se uređuje ova oblast u zemljama nastalim na prostoru bivše Jugoslavije. Između ostalog, trebalo bi preciznije regulisati pojam, uslove i postupak sačinjavanja, kao i potpisivanje i datiranje svojeručnog testamenta. Takođe, autor zaključuje da se u teoriji i praksi mora praviti razlika između sastavljanja i sačinjavanja zavještanja, odnosno svojeručnog pisanja i unošenja teksta.

Ključne riječi: olografski testament, pisanje testamentu, potpis i datum na testamentu.

*Mr.sc., Pravni fakultet Univerziteta u Istočnom Sarajevu

1. UVOD

U Republici Srpskoj, početkom 2009. godine stupio je na snagu Zakon o nasljeđivanju.¹ U Federaciji BiH i Brčko Distriktu BiH i dalje se primjenjuje Zakon o nasljeđivanju SR BiH.² Svojeručni testament je različito regulisan u ovim zakonima. U Republici Srpskoj, datum je obavezan elemenat forme, za razliku od Federacije i Brčko Distrikta. U pogledu sastavljanja, potpisivanja i datiranja olografskog testamenta postoje značajne razlike u zakonodavstvima mnogih država. Primjenom uporednopravnog, normativnog i istorijskog metoda analizirali smo pozitivno pravo zemalja nastalih na tlu SFRJ³, kao i prava nekoliko stranih država.⁴ Nastojali smo da kritički ocijenimo postojeća teorijska saznanja, te da damo sistematičan pregled najvažnijih pitanja u vezi sa ovim oblikom zavještanja. Cilj nam je da radom utičemo na zakonopisce i zakonodavce kako bi unaprijedili normativna rješenja, ali i da pomognemo pravnicima praktičarima u tumačenju i primjeni zakonskih normi.

2. POJAM SVOJERUČNOG TESTAMENTA

Svojeručni testament (*testamentum holographum*⁵) je redovan, privatni i pisani⁶ oblik zavještanja. Zavještalac ga može sačiniti u bilo koje vrijeme, važi neograničeno, u postupku sačinjavanja ne učestvuje organ sa javnim ovlaštenjima, a zavještanje se sastavlja u pisanom obliku. Olografski testament je regulisan u većini pravnih sistema.⁷ Porijeklo vodi od rimskog privi-

¹ Zakon o nasljeđivanju Republike Srpske – ZON RS, Službeni glasnik RS, br. 1/09.

² Zakon o nasljeđivanju SR BiH – ZON SR BiH, Službeni glasnik SR BiH, br. 7/80, 15/80.

³ Zakon o nasljeđivanju Srbije – ZON Srbije, Službeni glasnik R. Srbije, br. 46/95, 101/03; Zakon o nasljeđivanju Hrvatske – ZON Hrvatske, Narodne novine R. Hrvatske, br. 48/03, 163/03; Zakon o nasljeđivanju Crne Gore – ZON CG, Službeni list R. Crne Gore, br. 74/08; Zakon o dedovanju Slovenije – ZON Slovenije, Uradni list SR Slovenije, br. 15/76, 23/78 i Uradni list R. Slovenije, br. 17/91, 13/94, 40/94, 82/94, 117/00, 67/01; Закон за наследувањето Македоније – ZON Makedonije, Службен весник Р. Македоније, br. 47/96.

⁴ Njemački građanski zakonik, *Bürgerliches Gesetzbuch* – BGB, <http://bundesrecht.juris.de/bundesrecht/bgb/>, 28. mart 2010; Austrijski građanski zakonik, *Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch* – ABGB, <http://ibiblio.org/ais/abgb1.htm>, 28. mart 2010; Francuski građanski zakonik, *Civil Code* – CCF, http://www.lexinter.net/ENGLISH/civil_code.htm, 28. mart 2010; englesko nasljedno pravo, *Wills Act 1837; Wills Act Amendment Act 1852; Administration of Justice Act 1982*, http://www.opsi.gov.uk/legislation/about_legislation, 28. mart 2010; Jednoobrazni zakon o nasljeđivanju SAD, *Uniform Probate Code*, <http://www.law.upenn.edu/bl/archives/ulc/upc/final2005.htm>, 28. mart 2010.

⁵ Naziv potiče od latinskog *testamentum* – testament, i grčkog *holographus, holos* – sav, potpun, cio, i *grafein* – pisati, napisati. – A. Romac, Rječnik rimskog prava, Informativ, Zagreb 1975, 565.

⁶ S obzirom na to da se ova vrsta testamenta ne mora sačiniti u vidu pismena, ispravnije je reći da je to pisani, a ne pismeni oblik.

⁷ Olografski testament je predviđen u skoro svim savremenim pravima. U šerijatskom pravu (koje i danas važi u nekim državama svijeta) ne postoji forma svojeručnog zavještanja. Takvo zavještanje je ništavo. – Navedeno prema: A. Silajdžić, Testament u šerijatskom pravu, Državna tiskarna, Sarajevo 1941, 108.

legovanog zavještanja (*testamentum parentis inter liberos*).⁸ Na našim prostorima se odavno primjenjuje i postoji mnoštvo pisanih tragova o njemu.⁹

Zavještalc koji zna da čita i piše, svoju posljednju volju može izraziti tako što će svojeručno napisati i potpisati zavještanje.¹⁰ Za punovažnost ovakvog testamenta u nekim pravima se zahtijeva označenje datuma sačinjavanja. U pojedinim zakonodavstvima, datiranje nije obavezno, dok se u nekima preporučuje.

Poslije alografskog i sudskog, olografski testament je najčešći oblik zavještanja u našoj praksi.¹¹ Svako zavještajno sposobno lice koje je pismeno može ga sačiniti u bilo koje doba. Nikakvi dodatni uslovi nisu potrebni. Pismenost se cijeni u smislu poznavanja pisanih slova azbuke kojom se služi ostavilac, jer zavještanje sačinjeno štampanim (tehničkim) slovima nije punovažno. U štampanim slovima se ne ogleda autentičnost zavještaočevog rukopisa, a lice koje zna samo tehničko pismo i umije da se potpiše nije pismeno.

U nekim pravnim sistemima, izričito se naglašava da testator mora da zna da čita i piše da bi sačinio ovakvo zavještanje.¹² Iako na prvi pogled podsjeća na tautologiju, ova jezička konstrukcija ima dublji smisao. Ovakvim normiranjem postiže se bolja preciznost zakonskog teksta. U slučaju da je svojeručni testament sačinilo slijepo ili slabovido lice, možemo postaviti pitanje punovažnosti takvog zavještanja, s obzirom na to da testator nije mogao pročitati sastavljeno pismeno. Pomenutom normom otklanja se svaka sumnja u tom smislu. Kada u zakonu piše da zavještalc mora da zna da čita, time se traži da on to zna (prim. aut.), ali ne i da to može da čini u trenutku izjavljivanja posljednje volje.¹³ Ovim se regulišu svi slučajevi kada testator nije u stanju da pročita testament koji je sastavio, što je ponekad

⁸ Testament roditelja u korist njegove djece, za čiju punovažnost nije bilo potrebno prisustvo svjedoka.

⁹ V.: D. Živojinović, "Sloboda zaveštanja u srednjovekovnoj Srbiji", Srpsko pravo – nekad i sad, Kragujevac 2007, 23–37; M. Milošević, Testament Đurđa Crnojevića, Podgorica–Cetinje 1994.

¹⁰ U engleskom pravu postoji specifičan oblik testamenta koji niti je olografski niti alografski, nego sadrži elemente i jednog i drugog. – „*A will may, therefore, be handwritten, typed, printed, or be in any combination of these. If it is handwritten, it may be in ink, or pencil, or partly one and partly the other.*“ – Više o tome vidjeti u: A. R. Mellows, *The Law of Succession, Butterworths, London* 19773, 70–93.

¹¹ U periodu od 1997. do 2001. godine, na području Opštinskog suda u Kragujevcu, svojeručno zavještanje je činilo 14,68 % svih uzoraka. – Navedeno prema: D. Živojinović, "Zaveštanje u sudskoj praksi", *Pravni život*, 10/2004, II tom, 304.

¹² Čl. 84 ZON-a Srbije.

¹³ U srpskom pravu, postoji jasna razlika između sintagmi "zna da čita" i "može da čita", odnosno "je u stanju da čita". – V. čl. 88, st. 1 ZON-a Srbije i čl. 179, st. 1 ZVP-a Srbije. Iz ovoga se vidi da je srpski zakonodavac vodio računa o razlikama između ovih pojmova. Da je zakonodavac želio da izuzme slijepa i slabovida lica od mogućnosti sačinjavanja svojeručnih zavještanja, upotrijebio bi se izraz "može da čita", a ne "zna da čita".

izuzetno važno.¹⁴ Iako većina autora ima slično mišljenje¹⁵, postoje teoretičari koji pod izrazom “zavještalc koji zna da čita i piše“, podrazumijevaju mogućnost zavještaoca da čita i piše u vrijeme sačinjavanja zavještanja.¹⁶ Treba napomenuti da je bezuslovno raspolaganje za slučaj smrti od strane slijepih lica i ranije bilo dozvoljeno kod nas¹⁷, za razliku od raspolaganja za života koje je podlijevalo obavezi ovjere potpisa od strane suda.¹⁸

3. PREDNOSTI I NEDOSTACI SVOJERUČNOG TESTAMENTA

Za punovažnost svojeručnog testamenta potrebno je da je ono od početka do kraja napisano zavještaočevim rukopisom i da je potpisano. Minimalni zahtjevi forme čine ovaj oblik izuzetno dostupnim i prostim za sastavljanje. Njime se omogućuje najveći stepen privatnosti. Svaka pismena i zavještajno sposobna osoba može kad god hoće, bez ičijeg saznanja o postojanju i njegovoj sadržini, sačiniti ovakav testament. U nekim slučajevima, apsolutno zagarantovana tajnost može biti izuzetno važna za ostavioca. Primjera radi, kako bi izbjegao eventualne prijetnje i pritiske od strane lica koje nije označio nasljednicima, ili od strane lica koja imaju interes da se zavještanje ne sačini (nasljednici iz ranijeg zavještanja, odnosno zakonski nasljednici). Olografskim testamentom postiže se krajnja granica slobode zavještanja, barem kada je u pitanju forma. Nije nebitno i to da ovakav oblik ne iziskuje nikakve troškove.

Prednost olografskog zavještanja je i u tome što se ono može sastavljati danima, mjesecima, sa prekidanjem kontinuiteta.¹⁹ Ovdje možemo postaviti pitanje punovažnosti takvog zavještanja jer je, recimo, pisanje započeto u četrnaestoj godini (prije sticanja aktivne zavještajne sposobnosti), a okončano u šesnaestoj godini. Odgovor je vrlo jednostavan. Postojanje aktivne zavještajne sposobnosti se cijeni u trenutku sačinjavanja zavještanja.²⁰ Testament je sačinjen u trenutku potpisivanja i nebitno je što je dio teksta ranije sastavljen. Sve ovo ukazuje na važnost razlikovanja sačinjavanja od

¹⁴ Na primjer, kada neko lice u borbi na frontu ostane bez vida i u strahu od iznenadne i objektivno moguće smrti, odluči da sačini svojeručno zavještanje, npr. olovkom na vojnoj mapi koju je imalo pri ruci.

¹⁵ V.: L. Marković, *Nasljedno pravo*, Beograd 1930, 194; V. Nedeljkić, “Testament nepismenih“, *Glasnik Advokatske komore Vojvodine (GAKV)*, 8/1957, 14; B. Blagojević, *Nasledno pravo*, Beograd 1960, 240; Đ. Kreč, M. Pavić, *Komentar Zakona o nasljeđivanju*, Zagreb 1984, 203; D. Bago et al., *Osnovi nasljednog prava*, Sarajevo 1991, 77.

¹⁶ V.: I. Babić, *Nasledno pravo*, Službeni list SRJ, Beograd 20072, 113.

¹⁷ § 429 SGZ-a.

¹⁸ § 52, t. 5 Zakona o javnim beležnicima, od 11. 9. 1930. god., kao i čl. 103 Zakona o mjenici, od 12. 12. 1946. god. – Navedeno prema: V. Nedeljkić, 14.

¹⁹ Slično, v.: S. Svorcan, *Nasledno pravo*, Kragujevac 2006⁵, 206.

²⁰ O ništavosti zavještanja zbog odsustva aktivne zavještajne sposobnosti, više vidjeti u: D. Đurđević, *Apsolutna ništavost zaveštanja*, doktorska disertacija, odbranjena na Pravnom fakultetu Univerziteta u Beogradu 2004, 243–272.

sastavljanja testamenta (prim. aut.).²¹ Zbog toga, mislimo da bi zakonopisci trebalo više računa da povedu o terminologiji kojom se služe.

Pored pomenutih prednosti, ova forma testamenta ima i izvjesne nedostatke. S obzirom na to da u postupku sačinjavanja ne učestvuju ni svjedoci ni organi sa javnim ovlašćenjima, mogući su nedozvoljeni uticaji na zavještaoca (mane volje) od strane trećih lica.²² Takođe, moguće je da se zbog pravničkog neobrazovanja, što je najčešći slučaj, testator neprecizno izrazio pa se njegova stvarna volja nije mogla ostvariti. Iste pravne posljedice postoje i u slučaju da se usljed nečitkog rukopisa testament nije mogao pročitati. Nedostatak je i to što se olografski testament može lako falsifikovati jer nema svjedoka o njegovom sačinjavanju. Isto tako, nisu rijetki slučajevi i kada se se za testament nikada nije saznalo jer niko nije znao da je sačinjeno, ni gdje je ostavljeno.²³

U nekim pravima, olografski testament mogu sačinjavati samo punoljetna lica. Za punovažno raspolaganje *mortis causa*, maloljetna zavještajno sposobna lica moraju se koristiti javnim oblicima zavještanja.²⁴ Pojedini autori smatraju da bi i u našim pravima trebalo prihvatiti ovakvu koncepciju, obrazlažući to pomirenjem dviju suprotstavljenih težnji: slobode zavještajnog raspolaganja i pravne sigurnosti.²⁵ Čini nam se, da bi prije uvođenja ovog ograničenja, trebalo razmisliti o njegovom stvarnom domašaju. Testamentarno raspolaganje je ionako rijetko u našoj pravnoj praksi, pogotovo kada je riječ o maloljetnicima. Pomenuto zakonsko rješenje u stranim pravima postoji odranije i nastalo je u vremenu i poretku različitom od našeg današnjeg. Propisivanjem obaveze odlaska maloljetnika pred neki ovlašćeni organ, mogli bismo spriječiti nastanak i ono malo zavještanja koja sačinjavaju takve osobe. Mnogo formalizma bi ih moglo odgovoriti od zavještajnog raspolaganja. Takođe, šta bismo sa slučajevima iznenadne životne ugroženosti u kojima je realno očekivati sačinjvanje svojeručnog testamenta od strane maloljetnika.

²¹ V.: D. Čeranić, Sudski testament u ZON-u i ZVP-u Republike Srpske, Pravna riječ, 20/2009, 360–361.

²² Uvijek treba voditi računa o tome koliki su dozvoljeni uticaji trećih lica na zavještaoca prilikom sačinjavanja testamenta. – “Okolnost da je jedan od testamentarnih nasljednika (...) štampanim slovima prepisao testament trećeg lica kao obrazac, govoreći zaveštaocu da treba da na sličan način unese svoje podatke, ne oduzima spornom testamentu autentičnost svojeručnog zaveštanja...” – Odluka Vrhovnog suda Vojvodine, Rev. 276/82. Navedeno prema: N. Stojanović, Praktikum za nasledno pravo, Pravni fakultet, Niš 2004, 90.

²³ Isto, v.: N. Stojanović, “Oblici zaveštanja u srpskom pravu nekada i sada”, Srpsko pravo – nekad i sad, Kragujevac 2007, 47.

²⁴ U njemačkom pravu, maloljetnici ne mogu sačinjavati svojeručno zavještanje, nego neki od javnih oblika izuzev testamenta koji se u vidu zatvorenog pismena predaje notaru. – V. § 2247 st. 4 i § 2232 i 2233 st. 1 BGB-a.

²⁵ V.: L. Marković, 193; D. Đurđević, 254.

4. PISANJE TESTAMENTA

Svojeručno zavještanje, kao što smo rekli, mora da bude od početka do kraja napisano zavještaočevim rukopisom. Prilikom pisanja, testator nekim sredstvom prenosi pokrete ruke na materijal na koji se zapisuje tekst zavještanja. To mogu biti različita sredstva: olovka, pero, kist, kreda i sl. Pritom, autentičnost testatorovog rukopisa ne smije se dovesti u pitanje. Korišćenje mehaničkih sredstava kojima bi se unosio tekst, a ne ispisivao tekst ima za posljedicu nevažnost zavještanja. Služenje nekim sredstvom kojim se "piše" je dozvoljeno, ali korišćenje sredstvom kojim se "unos" tekst nije. To zato, jer se time gubi vjernost zavještaočevog rukopisa. Ukoliko je zavještanje načinjeno, npr. na kućacoj mašini, štampaču, putem šablona i sl., neće biti punovažno. Naravno, ukoliko bi bili ispunjeni drugi uslovi, takav testament bio bi punovažan kao neki drugi oblik (konverzija formi).²⁶

Pojedini pravni teoretičari smatraju da je zakonsko rješenje neprecizno jer se njime dozvoljava da svojeručni testament bude napisan i mehaničkim sredstvom poput pisaće mašine jer se i tada zavještalac koristi svojom rukom.²⁷ Mislimo da ovi autori nisu u pravu jer obraćaju pažnju na dio zakonske odredbe. U zakonima se pominje "svojeručnost", ali se ujedno traži i da je testament "napisan". Pod pojmom "napisan" ne podrazumijeva se unošenje teksta putem mehaničkog sredstva. Kucanje, štampanje, unošenje teksta putem šablona ne predstavlja "pisanje".

Činjenica da se zavještalac redovno služio nekim mehaničkim pomagalom (npr., proteza), kako bi prevladao nedostatak nekog dijela tijela, ne vodi nevažnosti svojeručnog zavještanja sačinjenog putem takvih pomagala. Isto tako, pod zakonskim izrazom "svojom rukom", ne podrazumijeva se samo ruka zavještaoca. To zato, što postoje lica koja u redovnom pravnom prometu pišu i potpisuju se nogom, ustima ili nekim drugim dijelom tijela jer nisu u mogućnosti da se služe rukom. U pravima nekih zemalja, kao što su pojedine države SAD-a, svojeručno zavještanje ne mora u potpunosti da bude ispisano rukom testatora. Traži se samo da materijalna sadržina zavještanja bude napisana svojeručno.²⁸

Kada je u pitanju materijal na kome je sačinjeno zavještanje, treba reći da u tom pogledu nema nikakvih ograničenja. Ipak, treba voditi računa o okolnostima u kojima je zavještalac zapisivao posljednju volju. Najčešće

²⁶ O konverziji, više vidjeti u: O. Stanković, V. Vodinić, Uvod u građansko pravo, Nomos, Beograd 1996, 172.

²⁷ V.: M. Mitić, "Svojeručni testament", Pravni život, 3-4/1960, 4; N. Stojanović (2007), 48.

²⁸ *Uniform Probate Code Section 2-502(b) only requires that "material portions of the document be in the testator's handwriting"*. – L. H. Averill, *Wills, Trusts, and Future Interests*, West Group, St. Paul, Minn. 2000, 208.

se testament sastavlja na hartiji. U određenim slučajevima, punovažno je i zavještanje koje je ispisano na podu, platnu, kamenu, drvetu, limu, stolu, staklu... S obzirom na savremena dostignuća nauke i tehnologije, broj i vrste ovih materijala se svakim danom povećavaju, te je neopravdano ograničavanje na hartiju ili pergament.

Zapis koji ostaje kao trag saopštavanja posljednje volje, takode je nebitan, uz vođenje računa o okolnostima u kojima je došlo do sačinjavanja zavještanja.²⁹ U redovnim prilikama, to će biti zapis od tinte, grafita, ili neke slične supstance koju sadrže sredstva za pisanje (grafitna ili hemijska olovka, naliv pero i sl.). Zavještanje će biti punovažno i ako je ispisano temperama, ugljenom, kredom, vodenim bojama, krvlju itd. Testament može biti zapisan i u vidu traga u nekom tvrdom materijalu, poput uklesanog teksta na kamenu ili drvetu, zaparotine na staklu ili metalu, traga u pijesku ili na zemlji i sl. Sve ovo, pod uslovom da se bez sumnje može ustanoviti zavjestaočeva namjera za sačinjavanje zavještanja i da nema sumnje u ozbiljnost i slobodu njegove izjavljene volje i njegovu sposobnost za rasuđivanje.

Ukoliko je zavještalac pronađen mrtav u kancelariji sa hartijom i olovkom ispred sebe, a zavještanje je urezano na stolu, postojanje *animus-a testandi* i sposobnosti za rasuđivanje je veoma sporno. Takođe, ovdje bi se moglo postaviti i pitanje da li je to uopšte on učinio, ili neko drugi.³⁰ Zavještanje koje je testator, npr. napisao krvlju na podu, biće punovažno samo ako su postojale vanredne prilike u kojima se to dogodilo. Primjera radi, ako mu je iznenada pozlilo zbog pada ili povišenja šećera u krvi, udario je grom u kuću i sl. Ako je ostavilac pronađen mrtav na obali nakon brodoloma sa prstom zarivenim u pijesak u kome je ispisao zavještanje i potpisao se, takvo zavještanje biće punovažno pod uslovom da se može ustanoviti autentičnost njegovog rukopisa i potpisa.³¹

U teoriji se raspravljalo da li zavještanje treba da bude od početka do kraja napisano istim sredstvom i na istom materijalu. Neki teoretičari smatraju da su ovakva zavještanja punovažna.³² Iako se načelno slažemo sa ovakvim mišljenjem, nešto bismo još dodali. Takvi testamenti će biti punovažni pod uslovom da okolnosti slučaja ne dovode u sumnju postojanje *animus-a* i sposobnosti za rasuđivanje. Ako je, recimo, u testatorovom džepu pronađena olovka kojom je prvi dio testamenta ispisano, a njome se i dalje može služiti (ispravna je), dok je drugi dio testamenta napisan drugim sredstvom,

²⁹ Zavještanje može biti ispisano i nevidljivim (bijelim, tajnim) mastilom. Naravno, pod uslovom da ga neko nekada na valjan način pročita.

³⁰ Slično, v.: O. Antić, *Nasledno pravo*, Beograd 2009⁸, 285.

³¹ I, naravno, pod uslovom da se priroda (plimni talasi i vjetar) nije poigrala sa pravom (tragom u pijesku). Ma koliko se trudili, uvijek će fakticitet biti kreativniji od prava.

³² V.: S. Svorcan, *Komentar Zakona o nasleđivanju Srbije*, Kragujevac 2004, 206.

postoji sumnja u autentičnost takvog pismena, *animus testandi* i aktivnu zavještajnu sposobnost.

Neki autori predlažu da se zbog masovne upotrebe tehničkih sredstava kojima se olakšava pisanje, predvidi i podoblik olografskog testamenta koji bi nastajao korišćenjem računara, uz obavezan svojeručni potpis i navođenje ličnih podataka.³³ Mislimo, da ovaj prijedlog nije dobar jer bi se njime učinilo više štete nego koristi. Svojeručni testament je zbog pristupačnosti i jednostavnosti izuzetno podložan zloupotrebama. Dodatno liberalizovanje zakonskih rješenja to bi samo pogoršalo. Savremena tehnološka dostignuća omogućuju da se vještačenjem utvrdi porijeklo papira, otiska štampača, pa u krajnjem slučaju i računara na kome je testament sačinjen, ali sve ovo ne utiče na sigurnost pravnog prometa kao jedno od osnovnih načela na kome počiva pravni sistem. Pored ovih razloga, moramo primijetiti da je bilo kakvo restrukturiranje zahtjeva kod olografskog testamenta u vidu podoblika, praktično nemoguće. Svaka izmjena, u suštini vodi nekom novom obliku, bitno različitom u odnosu na postojeći.

Kada je riječ o jeziku na kome je saopštena posljednja volja, treba reći da je on potpuno nebitan. Jedini uslov, je to da se zavještalcem tim jezikom aktivno služio u trenutku sačinjavanja zavještaja, kao i da je kod zavještaoca postojala namjera sačinjavanja takvog testamenta. Činjenica da je posljednja volja saopštena na jeziku kojim se zavještalcem nije redovno služio može povećati sumnju u zavještaočev *animus testandi*. Primjera radi, zavještaje je moglo biti sačinjeno u šali.³⁴ Zapisivanje testamenta na stranom jeziku omogućuje veću tajnost i privatnost. Posljednja volja može biti izražena i na "mrtvim" jezicima – latinskom, starogrčkom, sve pod uslovom da se zavještalcem njima zaista služio.

U teoriji i praksi postavilo se pitanje punovažnosti zavještaja koje je stenografski napisano. S obzirom na cilj stenografskog bilježenja (brzo pisanje), mišljenja smo da, u načelu, ovako sastavljena pismena treba smatrati nacrtima zavještaja (kojima nedostaje namjera za sačinjavanje zavještaja da bi proizvodila pravna dejstva), a ne završenim zavještajima.³⁵ Okolnosti u kojima se preduzima ovakvo bilježenje mogu da upute na postojanje *animus-a testandi*, što bi imalo za posljednicu punovažnost takvih pismena kao svojeručnih zavještaja. Na primjer, zavještalcem je u strahu od skore smrti odlučio ubrzati pisanje zavještaja tako što ga je stenografski zabilježio. Takođe, nisu rijetke ni situacije u kojima je ostavilac želio spriječiti saznanje prisutnih lica o sadržini zavještaja pa ga je stenografski zapisao.

³³ N. Stojanović (2007), 48.

³⁴ Isto, v.: O. Antić, Z. Balinovac, Komentar Zakona o naslijeđivanju, Nomos, Beograd 1996, 322.

³⁵ Isto, v.: O. Antić (2009), 284.

Neki teoretičari se opredjeljuju za nekritičko prihvatanje potpisane stenografske zabilješke kojom se vrši raspolaganje imovinom za slučaj smrti kao olografskog zavještanja – “svaki stenogram nosi lično obeležje svoga autora”.³⁶ Mislimo, da iznijeto stanovište po kome treba voditi računa da li je u pitanju nacrt ili gotovo zavještanje daje potpuniji i tačniji odgovor.

Nasuprot ovakvim mišljenjima o prihvatanju ili uslovnom prihvatanju mogućnosti stenografskog zapisivanja zavještanja, pojedini teoretičari smatraju da se testament ni u kom slučaju ne može stenografski zabilježiti.³⁷ Ovi autori ističu da se u stenografskim znacima ne može prepoznati autentičnost testatorevog rukopisa i upoređuju to sa upotrebom štampanih slova. Slažemo se sa konstatacijom ovih pravnih pisaca da u slučaju spora oko autentičnosti rukopisa treba utvrđivati činjeničko stanje, ali to nije ni u kakvoj vezi sa stenografisanjem. Pitanje autentičnosti rukopisa je jedno, a stenografsko bilježenje je nešto sasvim drugo.

U praksi se postavljalo pitanje da li svojeručni testament treba da nosi oznaku da je to zavještanje. I u teoriji, i pred sudovima zauzet je stav da se posljednja volja može izjaviti u vidu pisma upućenog trećim licima, ako sadržina pisma upućuje na to da se radi o testamentu.³⁸

U pogledu sitnijih (običnih) izmjena, dopuna i popravki teksta zavještanja (ispravljavanje grešaka u pisanju, precrtavanje slova i sl.), važi pravilo da su punovažni ukoliko nije došlo do bitnijih promjena zavještajnog raspolaganja. Pitanje trenutka unošenja promjena je bitno. Ukoliko su promjene učinjene prilikom prvobitnog sačinjavanja zavještanja, nije ništa sporno. Međutim, ukoliko su promjene činjene kasnije, treba cijeliti zavještajnu sposobnost u tim trenucima. U svakom slučaju, poželjno je da svaku intervenciju u tekstu, testator posebno potpiše ili barem parafira. Ako su izvršene značajnije izmjene, takve ispravke se obavezno moraju potpisati. U francuskom pravu sve kasnije izmjene, dopune, ili pojašnjenja učinjena na marginama ili između redova nisu punovažna ukoliko nisu svojeručno potpisana i datirana od strane zavještaoca.³⁹

Kada već govorimo o ovome, možemo postaviti pitanje pravnih dejstava rečenica ili riječi koje su umetnute u tekst zavještanja u vidu štampanih ili otkucanih slova i sl. Ovakve umetnute odredbe su ništave. Međutim, njihova nevažnost ne povlači za sobom ništavost cijelog testamenta ako on može

³⁶ V.: L. Marković, 194; B. Blagojević, 240; I. Babić, 113; D. Bago et. al., 77.

³⁷ V.: S. Svorcan (2004), 206.

³⁸ “Nije nužno da testament sadrži oznaku da se radi o posljednjoj volji ostavioca. Nije bitno što pismo ne sadrži u tekstu i riječ testament, s obzirom na to da sadržina pisma jasno ukazuje da se radi o posljednjoj volji zavještaoca.” – Presuda Vrhovnog suda Srbije, Rev. br. 1277/04, od 23. 12. 2004, Bilten Okružnog suda u Beogradu, 74/2006, 100.

³⁹ I. Babić (1996), 202.

opstati bez ništave odredbe, ili ako ta odredba nije bila odlučujuća pobuda zbog koje je zaveštanje sačinjeno.⁴⁰

Na kraju, ipak, da napomenemo da se originalnim zavještanjem može smatrati samo zavještanje koje je napisano i potpisano od strane zavještaoca, a ne i kopija tog testamenta.⁴¹ Naravno, ovim se ne dira u pravila o dokazivanju slučajno uništenog, izgubljenog ili sakrivenog zavještanja.

5. POTPISIVANJE TESTAMENTA

Zavještalac je obavezan da sačinjeni olografski testament svojeručno potpiše. U suprotnom, zavještanje je nevažno. Zavještaočev potpis, u principu, čini njegovo lično ime (ime i prezime), a može to biti i potpis kojim se zavještalac služio u pravnom prometu, kao i pseudonim. Sve to, pod uslovom postojanja namjere testatora za sačinjavanjem testamenta. Pod potpisom se ne mogu smatrati inicijali zavještaoca.⁴² U pojedinim pravima, dozvoljeno je potpisivanje inicijalima ako se iz toga vidi očigledna namjera da se time željelo sačiniti zavještanje.⁴³ Svojeručno zavještanje se ne može potpisati faksimilom, svejedno što se testator njime koristio u redovnom pravnom prometu.⁴⁴ To zato, jer se može desiti da je tekst pismena autentičan, ali zavještalac nije želio potpisati pismeno jer nije htio da mu dâ svojstvo zavještanja, pa je neko naknadno stavio faksimil njegovog potpisa.

Kada je svojeručno zavještanje sačinjeno u vidu oproštajnog pisma⁴⁵ (upućenog nasljednicima ili trećim licima), ono će biti punovažno i ako se na kraju, umjesto imena i prezimena, zavještalac potpisao tako što je označio svoj odnos prema licima kojima je upućeno oproštajno pismo, ali samo pod uslovom da je na početku (mada ne mora biti uvijek na početku) pisma naveo svoje ime i prezime. Primjera radi: "Ja, Marko Marković, oficir u penziji ... u potpisu: Vaš otac!"⁴⁶

⁴⁰ Čl. 158 ZON-a Srbije.

⁴¹ V. odluku Okružnog suda u Splitu, Gž 1959/86, od 19. 9. 1986, Pregled sudske prakse, 32/1987, 116.

⁴² Na istom stanovištu je i francuska doktrina i praksa, mada je bilo slučajeva kada je u praksi priznavano zavještanje koje je bilo potpisano inicijalima zavještaoca. – Vidjeti: primjer *Massillion*, naveden u: I. Babić, "Svojeručni testament u francuskom pravu", Strani pravni život, 1-3/1996, 203.

⁴³ "A testator may sign just his initials, or part of his signature, provided in every case that the actual mark he did make was intended to be his signature. – A. R. Mellows, 73.

⁴⁴ Slično, v.: L. Marković, 196.

⁴⁵ "Punovažan je testament sačinjen u obliku pisma zaveštaoca bez obzira što ono ne sadrži oznaku da se radi o testamentu, ako sadržina pisma jasno ukazuje da je reč o poslednjoj volji zaveštaoca." – V. Presudu Vrhovnog suda Srbije, Rev. br. 1227/04, od 23. 12. 2004. god., Bilten Okružnog suda u Beogradu, br. 74/2006, 100.

⁴⁶ O. Antić, Z. Balinovac, 322–323.

Ako se zavještanje sastoji od više listova, poželjno je da zavještalac potpiše ili parafira svaki od njih, kako bi se izbjegli eventualni sporovi oko sadržine zavještanja i kako bi se nesavjesna lica odgovorila od pokušaja naknadnog umetanja teksta u zavještanje. Međutim, to nije obaveza testatora i zavještanje će biti punovažno i ako je potpisano samo na kraju. U slučaju da zbog starosti, ili iznemoglosti ili neke druge fizičke nemogućnosti, ostavilac nije u stanju da sam, bez pridržavanja stavi potpis⁴⁷, dozvoljeno je pridržavanje njegove ruke od strane drugog lica.⁴⁸ Ovako se izjašnjavala i naša starija doktrina.⁴⁹

Potpis treba da stoji na kraju zavještanja i sve što je napisano ispod potpisa nema pravnog dejstva. Samo se datum i mjesto sačinjavanja zavještanja mogu nalaziti ispod potpisa. U Engleskoj je dugo vođena rasprava u vezi sa položajem zavještaočevog potpisa.⁵⁰ Prvobitna odredba, predviđena u s. 9 *Wills Act-a 1837*⁵¹, prvo se pokušala pojasniti amandmanima iz *Wills Act Amendment Act-a 1852*⁵², da bi na kraju bila zamijenjena normom iz *Administration of Justice Act-a 1982*.⁵³ Danas, u engleskom pravu, testator mora potpisati zavještanje tako da se u tome ogleda njegova namjera da time sačinjava zavještanje.

Neki autori smatraju da se može priznati pravna valjanost odredbama u testamentu koje se nalaze ispod potpisa. To, pod uslovom da se autentičnost rukopisa ne dovodi u pitanje, i da odredbe po sadržini predstavljaju dopunu zavještanja. Međutim, ukoliko se ovim odredbama opoziva dio ili cijelo zavještanje, onda se one smatraju nevažećim jer im nedostaje bitan element forme – potpis.⁵⁴ Mislimo, da ovakvo shvatanje i pored svoje pragmatičnosti nije u skladu sa pravom. Sadržinu zavještanja čini samo ono što je napisano iznad potpisa. U pojedinim slučajevima može se čak postaviti i pitanje važnosti datuma koji se nalazi ispod potpisa, a nekamoli odredaba kojima se dopunjava testament.

⁴⁷ "Testament vođene ruke" – fr. *testament á main quidée*.

⁴⁸ "Na pravovaljanost svojeručne oporuke ne utiče okolnost što je prilikom pisanja testamenta treće lice držalo ruku testatora, ako se radilo samo o pomoći testatoru da oporuku napiše." – Vidjeti odluku Višeg suda u Subotici, Gž 715/81. Navedeno prema: R. Čosić, T. Krsmanović, *Aktuelna sudska praksa iz građanskog materijalnog prava*, Poslovni biro, Beograd 2000, 200.

⁴⁹ V.: A. Rušnov, *Tumač Obćemu austrijskomu građanskomu zakoniku*, knjiga druga, Zagreb 1891, 50.

⁵⁰ Više o reformi pozitivnog prava u Engleskoj u vezi sa potpisivanjem testamenta od strane testatora, vidjeti u: A. Borkowski, *Textbook on Succession*, Oxford University Press, second edition, New York 2002, 98–123.

⁵¹ "At the foot or end of the will."

⁵² "Testator's signature was valid if it shall be so placed at or after, or following, or under, or beside, or opposite to the End of the Will, that it shall be apparent on the Face of the Will that the Testator intended to give Effect by such his signature to the Writing signed as his Will."

⁵³ "It appears that the testator intended by his signature to give effect to the will."

⁵⁴ S. Svorcan (2006), 207–208.

U teoriji su iznesena mišljenja da ako je zavještanje pisano u vidu deklaracije (primjera radi: "Ja, Marko Marković..."), onda nije neophodno da se potpis stavlja ispod teksta jer potpis postoji već u samom tekstu.⁵⁵ Mislimo, da potpis ili naznačenje nekog svojstva (npr., tvoj suprug, vaš djed, zavještalc i sl.) mora postojati na kraju testamenta. To zato, jer nepostojanje neke vrste zaključivanja teksta upućuje na to da je testament nedovršen, a samim tim *animus* se dovodi u pitanje. Možda je testator želio vježbati pisanje testamenta, ili je u posljednjem trenutku odustao od njega pa ga nije potpisao. Na ove razloge ukazuju čak i autori koji zagovaraju mogućnost nepotpisivanja testamenta na kraju.⁵⁶ Na obavezu stavljanja potpisa na kraj testamenta upućuje se i u zakonskim odredbama. Redoslijed riječi je nedvosmislen – prvo treba napisati testament pa ga tek onda potpisati.

Umjesto potpisa, zavještalc na testament ne može da stavi rukoznak ili neki drugi znak (krstić, zvjezdicu i sl.). U suprotnom, zavještanje će biti nevažeće. Ukoliko se na pismenu nazvanom testament ne nalazi potpis zavještaoca, i u slučaju da se neka od stranaka u ostavinskom postupku poziva na autentičnost takvog zavještanja, sud neće prekidati postupak i to lice neće upućivati na parnicu jer se punovažnost, odnosno nepunovažnost zavještanja može procijeniti na osnovu same isprave.⁵⁷

Ne postoji nikakva prepreka da ostavilac svoj potpis na svojeručnom zavještanju ovjeri u sudu pred sudskim službenikom, s tim da se tako ne mijenja privatni karakter svojeručnog zavještanja. Jedina prednost ovakvog ovjeravanja jeste u sprečavanju eventualnih sporova u vezi sa autentičnosti zavještaočevog rukopisa i potpisa.⁵⁸ S istim ciljem, pojedini teoretičari predlažu da zavještalc pored potpisa navede i podatke sadržane u ličnoj ispravi.⁵⁹

Neki autori su iznijeli mišljenje da postoje slučajevi kada svojeručno zavještanje ne mora biti potpisano. Iako se ne slažemo sa njihovim stavovima, zbog zanimljive argumentacije, zaslužuju da ih napomenemo.⁶⁰

Jednom prilikom, zavještalc je pred dvojicom sinova sastavljao svojeručno zavještanje, saopštivši im šta čini. Odjednom, zavještalc je uz krike povikao da umire i da neće uspjeti da potpiše testament, što se nekoliko trenutaka kasnije i dogodilo. Jedan od sinova, koji je u pismenu naslov-

⁵⁵ *Ibid.*, 207.

⁵⁶ *Ibid.*

⁵⁷ Isto, v.: B. Kaščelan, Odnos parničnog i ostavinskog postupka, magistarski rad, odbranjen na Pravnom fakultetu Univerziteta u Beogradu, 2005, 85.

⁵⁸ Isto, v.: O. Antić (2009), 285.

⁵⁹ N. Stojanović (2007), 48.

⁶⁰ V.: D. P. Mišić, "Da li okolnosti mogu zamenuiti potpis na testamentu", GAKV, 12/1956, 13–17.

ljenom zavještanje bio označen kao nasljednik manjeg dijela ostaviočeve imovine, istakao je prigovor nepunovažnosti testamenta. Ostavinski sud je prihvatio prigovor i drugog sina je uputio na parnicu da dokazuje punovažnost "zavještanja".

Ne znamo kako se pomenuti slučaj okončao pred sreskim sudom, ali znamo argumentaciju našeg autora. On je tvrdio da je Zakon o nasljeđivanju u osnovi "elastičan" pa svojeručno zavještanje može nastati i bez potpisa ukoliko postoje drugi dokazi da bi zavještalac testament potpisao da ga samrtničke muke nisu omele u tome. Ostaviočeva posljednja volja ne može se promijeniti u tako kratkom vremenu i njenom "zaokruživanju" samo nedostaje potpis. Argument u odbrani ovakvog stava je pronađen i u pravljenju paralele sa pravilima koja važe za slučajno uništeno, izgubljeno ili sakriveno zavještanje. Za dokazivanje ovakvog testamenta potrebni su dokazi manje snage nego što postoje u konkretnom slučaju. Poređenje je činjeno i sa pretpostavljenom formom svojeručnog zavještanja za koje nije potreban potpis ukoliko je napisano pred svjedocima. U slučaju da negdje u svijetu postoji ovakva forma testamenta, takvo zavještanje stranog državljanina bi bilo punovažno za razliku od istog zavještanja našeg državljanina, a što nije pravedno.

Kao protivargument tvrdnji da je ZON elastičan i da se ne treba strogo držati slova Zakona, treba samo reći – sudovi sude i presuđuju na osnovu ustava i zakona. Što je svima jasno, tumača ne treba. Razlika između pismena, koje autor naziva zavještanjem, i slučajno uništenog, izgubljenog ili sakrivenog testamenta jeste u tome što se u drugom slučaju može utvrditi da je testament nekada nastao. U prvom slučaju, zavještanje nikada nije sačinjeno – nedostaje mu potpis kao bitan elemenat. Tvrdnja da u nekoj stranoj državi pod navedenim uslovima može nastati testament, ništa nam ne znači. Takvih slučajeva može biti nebrojeno mnogo. Svaki pravni poredak obilježavaju i određene karakteristike, koje ga čine takvim kakav jeste. Pod javnim poretom, prinudnim propisima i dobrim običajima podrazumijeva se različita sadržina u vremenu i prostoru, i za različite situacije vezuju se i različite pravne posljedice.

6. DATUM SAČINJAVANJA TESTAMENTA

U pravu Republike Srpske i nekim pravnim sistemima, datum na olografskom testamentu je obavezan elemenat forme.⁶¹ Isto normativno rješenje postojalo je u starom srpskom pravu.⁶² U pojedinim pravima datum nije

⁶¹ Čl. 68 ZON-a RS; čl. 970 CCF-a; § 2247(1) BGB-a; čl. 602 IGZ-a.

⁶² § 430 SGZ-a. O datumu sačinjavanja zavještanja u srpskom pravu, vidjeti u: K. Đetvai, "Pismo bez datuma kao testament", GAKV, 12/1953, 4–9.

neophodan⁶³, dok u nekima takođe nije neophodan, ali je poželjan.⁶⁴

U većini zakonodavstava sa prostora SFRJ, sa izuzetkom RS, kao i u nekim stranim pravima ne traži se označenje datuma na svojeručnom zavještanju. Čini nam se, da je obaveza navođenja datuma bolje normativno rješenje zbog nekoliko razloga.⁶⁵ Olografski testament je najprivatniji oblik zavještanja jer ga bez ičijeg učešća sačinjava sam zavještalac. Zavještajna sposobnost se cijeni u trenucima nastanka testamenta. Godine života i sposobnost za rasuđivanje ne mogu se tačno utvrditi ukoliko se ne zna moment sačinjavanja. Takođe, odsustvo datiranja, uzrok je otežanom utvrđivanju stvarne volje ostavioca. U slučaju kolizije više testamenata, ne zna se koji je od njih nastao kasnije i time opozvao raniji. Označenje datuma na zavještanju pomaže nam i u slučajevima kada postoji sumnja da li je određeno pismeno posljednja volja zavještaoca, ili koncept posljednje volje.⁶⁶

Svi ovi razlozi su bili dovoljni da zakonopisac u Republici Srpskoj propiše obavezu unošenja datuma u olografski testament. Međutim, pitanje je koliko je dobar način na koji je to učinjeno. U prelaznim i završnim odredbama Zakona o nasljeđivanju Republike Srpske, rečeno je da se na zavještanja⁶⁷ koja su sačinjena do dana stupanja na snagu zakona⁶⁸, primjenjuju propisi koji su važili u vrijeme njihovog sačinjavanja.⁶⁹ To znači, da olografski testamenti u kojima nije naveden datum, a koji su nastali prije 13. januara 2009. god., proizvode pravna dejstva, dok su kasnija nedatirana svojeručna zavještanja ništava.

⁶³ Čl. 63, st. 2 ZON-a Slovenije.

⁶⁴ Čl. 66, st. 2 ZON-a SR BiH; čl. 84, st. 2 ZON-a Srbije; čl. 66, st. 2 ZON-a Makedonije; čl. 30, st. 2 ZON-a Hrvatske; čl. 66, st. 2 ZON-a CG; § 578 ABGB-a. Jednoobraznim zakonom o nasljeđivanju SAD, datum nije predviđen kao uslov punovažnosti svojeručnog testamenta. Zakonima nekih država datiranje se ipak zahtijeva: *“Some statutes require the will to be dated, this requirement has been found to be for juxtapose purposes only and the date need not be valid.”* – L. H. Averill, 209.

⁶⁵ Isto, v.: L. Marković, 196–198; O. Antić (2009), 283.

⁶⁶ Isto, v.: L. Marković, 196–198; O. Antić, Z. Balinovac, 323.

⁶⁷ Iako smo zagovornici prioritete upotrebe pojma zavještanje u odnosu na pojam testament, moramo istaći da je zakonopisac u Republici Srpskoj napravio nomotehničku grešku kada se u prelaznim odredbama poslužio terminom zavještanje. S obzirom na to da se u zakonu isključivo pominje testament, ovaj termin se morao koristiti i u završnim odredbama.

⁶⁸ U čl. 172 ZON-a RS, kaže se da stupanjem na snagu ovog zakona prestaje da “važi” Zakon o nasljeđivanju SR BiH. O (be)smislu i domašaju ove systemske norme, mučno je govoriti jer se tiče elementarnih nomotehničkih znanja. Zakon o nasljeđivanju SR BiH se primjenjivao u Republici Srpskoj na osnovu čl. 12 Ustavnog zakona za sprovođenje Ustava Republike Srpske (Službeni glasnik RS, br. 3/92), pa bi trebalo navesti da ZON SR BiH prestaje da se “primjenjuje”, a ne da prestaje da “važi”. Narodna skupština Republike Srpske niti je usvojila ZON SR BiH, niti može da ga ukida. Uostalom, ZON SR BiH i dalje se primjenjuje u Federaciji BiH i Brčko Distriktu BiH. Međutim, ovakve pravno-sistemske greške nisu ništa novo, štaviše! O nedostacima zakonskog rješenja predviđenog u Ustavnom zakonu, više vidjeti u: I. Babić, “Građansko zakonodavstvo u RS – *de lege lata* i *de lege ferenda*”, Izgradnja i funkcionisanje pravnog sistema Republike Srpske, Banja Luka 1997, 239–248.

⁶⁹ Čl. 171, st. 2 ZON-a RS.

Neki razlozi koje smo naveli kao argumente za uvođenje obaveze datiranja svojeručnog zavještanja, mogu se navesti i kao argument za osporavanje načina na koji je to učinio zakonopisac u RS. Kao što se ne može znati koji testament je ranije, a koji kasnije sačinjen, isto tako se ne može znati koja zavještanja su nastala prije stupanja na snagu zakona, a koja poslije – ukoliko nema datuma na njima. Prilikom izrade Nacrta Zakona o nasljeđivanju Srbije iz 1995. god., identično pitanje se postavljalo pred članovima zakonodavne komisije. Pojedini članovi (sudije, praktičari), smatrali su da bi unošenje datuma kao bitnog elementa kod svojeručnog zavještanja dovelo do njegove ništavosti u brojnim slučajevima.⁷⁰ Nasuprot njima, neki članovi komisije (profesori, teoretičari), zagovarali su obavezno datiranje.

Pravna sigurnost je jedno od osnovnih načela na kojima se temelji svaki pravni sistem. Kao što smo vidjeli, nepostojanje obaveze navođenja datuma kod olografskih testamenata može dovesti do primjene nekih zavještanja koja su nevažeća. Isto tako, obaveza stavljanja datuma može biti uzrok pogrešne predstave o ništavosti zavještanja koja su u stvari punovažna. Izlaz iz ovog pravno-sistemskog problema mogao bi se iznaći u konstituisanju pravne pretpostavke o punovažnosti. U zakonu bi se mogla propisati norma u kojoj bi se reklo da u slučaju postojanja sumnje u vezi sa trenutkom nastanka nedatiranog zavještanja (da li je ono nastalo prije ili poslije stupanja na snagu zakona kojim se datiranje zahtijeva), treba smatrati da je ono sačinjeno prije stupanja na snagu zakona.⁷¹ Ovim bi se postigla veća pravna sigurnost jer bi se obezbijedila punovažnost zavještanja koja su ranije nastala, a time se ne bi diralo u obavezu datiranja budućih olografskih testamenata.

S obzirom na to da je obaveza navođenja datuma na svojeručnim testamentima u francuskom pravu odavno prisutna, iskustva iz njihove teorije i prakse mogu nam itekako poslužiti. U francuskoj doktrini i praksi, smatra se da datum mora ispunjavati tri pretpostavke kako bi zavještanje bilo punovažno.⁷² Dan sačinjavanja testamenta mora biti određen ili odrediv. U slučaju potpunog ili djelimičnog propuštanja datiranja, zavještanje nije punovažno. Izuzetak postoji u slučaju da je datum odrediv na osnovu unutrašnjih ili spoljašnjih elemenata zavještanja. Drugi zahtjev tiče se ispisivanja datuma. Zavještalcu mora svojeručno obaviti datiranje i to u cjelosti. U slu-

⁷⁰ O. Antić, "Prvi Zakon o nasljeđivanju Republike Srpske", Zbornik radova Pravnog fakulteta Univerziteta u Istočnom Sarajevu, Pale 2009, 28.

⁷¹ Ovim se ne dira u pravila u vezi sa testamentarnom sposobnosti. Ukoliko zavještalcu u trenutku stupanja na snagu zakona nije imao najmanje onoliko godina koliko se traži kao donja granica za sticanje aktivne zavještajne sposobnosti, jasno je da nema nikakve sumnje oko punovažnosti testamenta. Zavještanje je ništavo.

⁷² O stavovima u francuskoj doktrini i praksi u vezi sa datumom na olografskom testamentu, više vidjeti u: I. Babić (1996), 204–206.

čaju da to bilo ko drugi učini, testament je ništav. Na kraju, navedeni datum se mora podudarati sa stvarnim danom sačinjavanja testamenta. Netačan datum uzrokuje nevažnost zavještanja, s tim da je dozvoljeno utvrđivanje tačnog datuma, pod uslovom da nije postojala namjera u navođenju pogrešnog datuma.⁷³ Mislimo, da bi se *mutatis mutandis*, sve navedeno moglo primijeniti i u našem pravu.

7. ZAKLJUČAK

Svojeručni testament kao redovan, privatni i pisani oblik je jedan od najkorišćenijih oblika testamenta u našoj pravnoj praksi. O njemu se mnogo pisalo, kako u domaćoj, tako i u stranoj literaturi iz prostog razloga što je regulisan u skoro svim pravnim sistemima današnjice. Međutim, i danas postoje mnoge nedoumice u vezi sa ovom formom izjavljivanja posljednje volje. Analizirajući dostupnu pravnu građu, došli smo do nekoliko zaključaka koji bi se mogli primijeniti u našoj zakonodavnoj i sudskoj praksi.

U pogledu određivanja pojma olografskog testamenta, mišljenja smo da ne bi bilo loše kada bi se postojeće norme dopunile odrednicom “zavještalač koji zna da čita i piše“. Ovakvo zakonsko rješenje postoji u nekim pravima i omogućuje jednostavniju primjenu na slučajeve u kojima testator zna da čita, ali u trenutku sastavljanja testamenta to nije u stanju da učini. Kada je riječ o terminologiji i značenju upotrijebljenih riječi u zakonu, trebalo bi više računati povesti o razgraničenju pojmova sastavljanja i sačinjavanja, odnosno pisanja i unošenja teksta zavještanja.

Iako postoje razlozi za uvođenje ograničenja mogućnosti sačinjavanja olografskog testamenta od strane maloljetnih, a zavještajno sposobnih lica, mislimo da bi se o ovome trebalo još razmisliti. Prednosti i nedostaci ovog oblika izražavanja posljednje volje (pa i od strane maloljetnika), toliko su brojni da ne dozvoljavaju jednostranu ocjenu. Vezano za sredstva pisanja, materijale na kojima se piše, kao i zapis koji ostaje kao trag testamentarnog raspolaganja, primijetili smo da se njihov broj svakim danom sve više povećava, što je sasvim opravdano. Predviđanje podoblika olografskog testamenta, čini nam se bespotrebno, ali i strukturalno nemogućim jer bi svako odstupanje od postojećeg modela zadiralo u karakter svojeručnog saopštavanja posljednje volje, pa bi to predstavljalo novi oblik, a ne podoblik.

Potpisivanje i datiranje svojom rukom sačinjenog zavještanja izaziva mnogo nevolja i u teoriji i u praksi. Smatramo, da se testamentarno raspolaganje mora zaključiti nekom vrstom potpisa iz koga se može otkriti *animus*

⁷³ I. Babić (1996), 202–208.

testandi, ali to ne mora biti učinjeno u vidu navođenja imena i prezimena. Sve što se nalazi ispod potpisa nema nikakvog pravnog značaja i ne predstavlja dio testamenta. Uvođenje obaveze stavljanja datuma na olografski testament je opravdano. Prilikom propisivanja zakonske obaveze datiranja treba voditi računa o sistemskom, prostornom i vremenskom važenju takve pravne norme, o čemu nije brinuo zakonopisac u Republici Srpskoj.

Sve u svemu, mišljenja smo da olografski testament ima svoje mjesto i ulogu u našem pravnom sistemu i treba ga dodatno usavršavati. Ipak, trebalo bi više poraditi na praktičnoj primjeni kako ovog oblika zavještanja, tako uopšte testamentarnog raspolaganja koje je neopravdano zapostavljeno.

Dimitrije Čeranić

HOLOGRAPHIC WILL

SUMMARY

In this paper, the author analyses the procedural provisions for making holographic will. A holographic will is will that is handwritten and signed by the testator. This will are one of the most common form of last will and testament. The author presents and calls attention to the most substantial problems that exist in theory and practice. The author makes a comparative analysis laws in former Yugoslavia, with the laws of Germany, Austria, France, England and the law of UPC. European laws requires all that the will be entirely handwritten, while Uniform Probate Code in the USA only requires that material portions of the document be in the testator's handwriting.

After analysis, the author concluded that the inheritance laws in the states of the former Yugoslavia must be reformed. The author especially criticizes imprecise rules about writing, signing and dating the will.

Key words: holographic will, writing, testator's signature, date of the will.